

RAZPRAVA PARTICIPACIJA – ZAKAJ, KDO IN KAKO?

Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije, 9. april 2026, 18:00 do 20:15,
pritlični prostori ZAPS – Hiša arhitekture, Vegova 8, Ljubljana

posvet v obliki Zbora ZAPS

Uvodni prispevek na Zboru: dr. Pavel Gantar

Udeleženci (skupaj 24): Aidan Cerar, Blaž Babnik Romaniuk, Urška Breznik, Mika Cimolini, Pavel Gantar, Jelka Hudoklin, Filip Jakovljević Slakan, Karla Jankovič, Izidor Jerala, Luka Jereb, Alenka Korenjak, Janez Koželj, Vlado Krajcar, Andrej Lukšič, Jernej Prijon, Matic Primc, Tanja Pucelj Vidovič, Maja Simoneti, Natalija Skok, Ivan Stanič, Mima Suhadolc, Monika Tominšek, Petra Vertelj Nared, Aleš Vodopivec.

Povzetek misli zbora: UO ZAPS

POVZETEK

Tema 21. Zbora ZAPS je bila vključevanje javnosti v postopke urejanja prostora.

V uvodnem prispevku na Zboru ZAPS je dr. Pavel Gantar izpostavil sodelovanje kot bistvo participacije. Gre za deliberativno (posvetovalno) dejavnost, pri kateri je pomembna kontinuirana komunikacija, ki vključuje javno sfero: »za ljudi z ljudmi«. Ker je prostor omejena dobrina, so po njegovem mnenju konflikti neizbežni, participacija pa je tisto ključno orodje, ki naj bi služilo njihovemu delnemu premoščanju in povečevanju demokratične legitimnosti načrtovalskih odločitev. Večkrat je izpostavil tudi, da gre pri participaciji za socialni proces, rezultati pa so v takem procesu nepredvidljivi oz. na koncu niso nujno za vse enaki. Pojasnil je, da prostorsko načrtovanje ni le tehnično-proceduralni postopek, temveč redistributivna dejavnost v javni domeni, ki neposredno preoblikuje življenjsko okolje ljudi. In čeprav je vključevanje javnosti pri nas načelno splošno sprejeto, so z njegovimi procesi in rezultati pogosto nezadovoljni tako načrtovalci kot prebivalci.

V uvodu se je oprl na Arnsteinino lestvico participacije, s katero je razvrstila stopnje sodelovanja od manipulacije na dnu do popolne pristojnosti prebivalcev na vrhu. Ocenil je, da se je slovenska praksa do sedaj gibala kvečjemu okoli pete prečke (sprava), kjer prebivalci sicer svetujejo, a nosilci oblasti v celoti obdržijo pravico do odločanja. Kritično je opozoril, da se participacija v nekaterih primerih začneja prepozno, kar v javnosti vzbuja vtis vnaprej sprejetih odločitev in načrtovalce postavlja v neugoden položaj, ko se soočajo z vnaprejšnjim nasprotovanjem javnosti. Gantar je ob tem izpostavil, da pravna podlaga (ZUreP) sicer omogoča vključevanje javnosti že v zgodnjih fazah, vendar je bolj problem v načinu in vsebini javnih razgrnitvev. Javnost namreč pogosto ne razume pomenov strokovnega jezika, javne razgrnitve pa največkrat aktivirajo nezadovoljen del javnosti. Zato bi bilo nujno že v začetnih fazah opredeliti različne javnosti in jih skozi proces različno nagovarjati. Gantar zagovarja premik k načelom stalnega in neformalnega sodelovanja, kjer bi bili načrtovalci v nenehnem stiku s prebivalci. Namesto novih zakonskih regulacij predlaga modernizacijo ter digitalizacijo obstoječih postopkov in njihovo dopolnitev z neformalnimi načini, kot so urbanistične delavnice in posvetovanja z lokalnimi mnenjskimi voditelji. Opolnomočenje prebivalcev ustvarja skupnost, je prepričan.

Za izboljšanje participacije v prihodnje dr. Gantar predlaga npr. še:

- Nujnost predstavitve različnih alternativ in variant ureditev, namesto da se javnosti ponudi le ena rešitev.
- Načrtovalci pri predstavitev ne bi smeli prikrivati morebitnih negativnih posledic projektov.
- Uporabo interaktivnih elektronskih orodij, ki bi prebivalcem omogočala boljši vpogled, razjasnitev odprtih vprašanj ali eksperimentiranje z različnimi variantami.
- Opolnomočenje prebivalcev za skupnostno načrtovanje na majhnem merilu, kjer bi ti ob pomoči strokovnjakov sami urejali svoje okolje.

Vloga zbornice ZAPS je po Gantarjevem mnenju predvsem v vzpostavitvi platforme za izmenjavo izkušenj med strokovnjaki, kar bi omogočilo iskanje boljših rešitev za procese participacije. Dodatna formaliziranja imajo lahko celo negativni učinek in bi lahko pomenila dodatno birokratizacijo postopkov.

Razprava:

Razprava je poskušala podati odgovore na naslednja vprašanja: Ali lahko razvijemo bolj fleksibilne, bolj ustvarjalno in komunikativno odprte oblike vključevanja javnosti? Kakšna je vloga načrtovalcev pri tem? Interes načrtovalcev za pravočasno vključevanje širše skupnosti? Vprašanje ovrednotenja dela, ki ga participativni procesi prinašajo? Težave, ki lahko nastanejo zaradi nezaupanja ali nasprotovanja javnosti pri manj transparentno vodenih postopkih? Kakšna znanja potrebujemo za učinkovito participacijo? Kakšna je pri tem vloga posameznih deležnikov urejanja prostora?

V razpravi se je izkazalo, da so izkušnje glede vključevanja javnosti različne pri različnih prostorskih aktih. Izpostavljeni so bili postopki državnega prostorskega načrtovanja, ki so drugačni od postopkov priprave občinskih aktov. Spremembe zakona o urejanju prostora so v zadnjih letih prinesle kar nekaj

pozitivnih sprememb, večinoma povezanih z zgodnjem vključevanjem v javnosti v postopke priprave državnih in občinskih aktov, npr. organizacija posvetovanj z javnostjo predstavitev ali delavnic že v fazi pobude za državne prostorske načrte ali osnutkov občinskih aktov. S tem je javnosti omogočeno, da dejansko prispevajo k izboljšavam prvotno zasnovanih rešitev, česar npr. ob sicer zelo uveljavljeni javnih razgrnitvah ni več mogoče, saj je takrat postopek že skoraj pred koncem in so možnosti za spremembe bistveno manjše in pogosto povezane z vračanjem postopka v predhodne faze. Vendar pa ni vse enoznačno: izkušnje kažejo, da zelo zgodnje vključevanje pri državnih prostorskih načrtih (npr. v fazi pobude), ni nujno in samo pozitivno. Po eni strani rešitve, ki še niso podrobne in izdelane »na parcelo natančno«, nekaterih ljudi sploh še ne zanimajo (ker se ne tičejo njihovih parcel), po drugi strani pa je javnost v nekaterih primerih že ob predstavitvi pobude, torej prvih idej, razburjena in a-priori nasprotuje posegu. V vsakem primeru je učinkovito vključevanje javnosti precej težavno; pogosto gre za prepričevanje prepričanih in težko je motivirati k odzivanju javnost, ki se s posegi strinja in ki prispeva konstruktivne predloge. Ne glede na to bi morali spodbujati razvoj dobrih praks na tem področju; omenjena je bila precej nerazumljiva sprememba v ZUreP-3, ki javne razgrnitve DPN v fazi predloga (ko je trasa posega že znana) sploh ne predvideva več, čeprav je zelo smiselna in se v praksi v večini primerov kljub temu izvaja. Izpostavljena sta bila dva primera: prvi kot primer dobre prakse, ko je bila za DPN za Spodnjo Savinjsko dolino med javno razgrnitvijo uvedena tehnična pisarna na terenu, kjer je javnost v individualnih obiskih dobila odgovore na svoja vprašanja. Drugi - DPN za Družmirsko jezero, ni bil tako uspešen, saj postopek priprave kljub participaciji ni prinesel olajšanja niti za javnost, niti za uradnike, niti za prostorske načrtovalce.

Participacijo je po mnenju nekaterih udeležencev Zbora po drugi strani nekoliko lažje izvajati v primeru občinskega prostorskega načrtovanja (OPN). Vendar udeleženci izpostavljajo tudi pomanjkljivost, saj ZUreP javno razgrnitev OPN predvideva šele v fazi dopolnjenega osnutka, ko so že pridobljena prva mnenja nosilcev urejanja prostora, sprememb namenske rabe pa načeloma po javni razgrnitvi sploh ne bi smelo več biti in je upoštevanje (vsaj večjih) sprememb možno samo ob vračanju postopka v predhodno fazo. Javnost se zato upravičeno sprašuje, čemu javna razgrnitev (razen goli seznanitvi z izvršenimi dejstvi) sploh še služi.

Kljub formalno predpisanim postopkom se kot bolj učinkovite v praksi izkazujejo neformalne oblike sodelovanja z javnostjo, npr. urbani sprehodi (Jane's Walk), ki so lahko dobra vez med načrtovalci in prebivalci. Gre za oblike sodelovanja, kjer udeleženci na sproščen, neformalen način izmenjujejo izkušnje in informacije, ki so nepogrešljive za stroko in odločevalce, med udeleženci takih srečanj pa se tke zaupanje.

Nasploh je bilo v razpravi večkrat izpostavljeno, kako pomembno je pri participaciji prav zaupanje. Gantar je ob tem izpostavil, da se zaupanje ustvari skozi komunikacijo. To zaupanje ljudi si mora zaslužiti vsakdo, ki projektira, vsakdo ki načrtuje. Pri tem Gantar opozarja še, da zaupanje ne smemo staviti na »enega nosilca zaupanja« (npr. na enega zaposlenega na občini, ki vodi postopke ali ima integriteto). Spomnil je na Habermasovo argumentacijo sporazumevanja, kjer mora biti dialog neprisiljen, iskren, razumljiv in ne sme biti manipulativen. Ponovno je izpostavil, da se participacija včasih ne konča pozitivno za vse strani. »Javni interes ne pride kar od nekje, ampak se oblikuje skozi sam proces, skozi interakcijo, skozi družbo. Je rezultat planiranja,« pravi dr. Gantar.

Izkušnje s participacijo so različne. Izpostavljeni so bili primeri, ko participacija v slovenskih mestih ne teče po pričakovanih stroke in ljudi, pa tudi primeri, kjer se kažejo pozitivni koraki v pravo smer. V Celju npr. organizirajo mestne konference, kjer mestna uprava na določeno temo s strokovnjaki in prebivalci na način izmenjave izkušenj in pogovorov razmišlja tudi o prihodnosti prostora. V procese morajo biti, poleg javnosti, vključeni različni strokovnjaki. Za dobro participacijo so potrebna ustrezna znanja.

Nasploh participacija ne bi smela sloneti na prostovoljnem delu. V proces participacije je treba vključiti »team« različnih strokovnjakov. Gre za pomemben del načrtovalskega procesa ali projektiranja, ki pa (še) ni ustrezno (finančno in časovno) ovrednoten. Participacija (izpostavljeno bilo npr. poznavanje potreb uporabnikov) je ključen del projektov, zato bi bilo načrtovanju vključevanja javnosti treba posvetiti več časa in ga znati tudi finančno ovrednotiti (stvar projektne naloge), kljub temu, da ga je včasih težko natančno (časovno in vsebinsko) predvideti. Včasih se tekom dela namreč izkaže, da bi bilo v proces treba vključiti dodatne akterje, opraviti dodatne pogovore ali aktivnosti ter včasih celo podaljšati proces na daljše časovno obdobje. Kot primeri dobrih projektnih nalog in spodbude so bili s strani udeleženke Zbora izpostavljeni projekti urbane prenove, ki potekajo po načelih NEB (Novi evropski Bauhaus).

Participacija ne sme sloneti samo na dobri voljni prostovoljcev (ali nevladnih organizacij), pač pa morajo biti ustrezno podprte s strani občin oz. države. Ključno odgovornost za vključevanje zato

nosijo nosilci odločanja, predvsem je bila izpostavljena vloga lokalnih skupnosti (občin), pa tudi države.

Kritika leti tako na nosilce moči in odločanja na lokalni ravni (slabo komuniciramo strategije, skupne cilje), kot na pristojno ministrstvo (MNVP), ki se premalo zaveda pomena vključevanja, predvsem pri velikih infrastrukturnih projektih (DPN), prostorski načrtovalci pa tudi nimajo vseh potrebnih znanj za ustrezno vodenje participativnih procesov. Z javnostjo je treba namreč sodelovati tudi izven (formalnih) okvirjev, predpisanih javnih obravnjav oz. javnih objav. Tu je zato ključna politična volja, da vodi dialog z ljudmi. Prostorski načrtovalci in projektanti (stroke v ZAPS) le poskušamo razumeti, participacija pa je stvar veliko širšega kroga udeležencev in tudi strokovnjakov.

Participacija se lahko izvaja na mnogo zelo kreativnih načinov. Na osnovi ključnih vprašanj se zgradi načrt komunikacije. Predvsem je nujno že na začetku opredeliti, o čem se pogovarjamo v procesu participacije ter o čem se ne pogovarjamo in zato to ne bo predmet pogovorov ali odločanja. Javnost nima enoznačnega mnenja, zato je pomembno, koga vključiti in kako v proces pripeljati udeležence, ki se sicer ne vključujejo v procese (ali še nimajo izdelanega mnenja). Izkušnje z vključevanjem javnosti v nekaterih mestih so, da se ponekod že kaže družbena segregacija (bogatejši se praviloma ne vključujejo v procese participacije, pri čemer se bodo razlike verjetno le še povečevale: čim večji pomen bomo kot družba dajali zasebni lastnini, tem manj bodo ljudje (predvidoma) želeli sodelovati). Nujno se je vprašati tudi »zakaj«? Zakaj bomo nekaj naredili, zakaj so nekateri posegi nujni (kakšna bo družbena korist). Zavedati se je treba, da ko izmed variant izbiramo, izbiramo najmanj slabo izmed vseh variant. Nazadnje pa je pri uvajanju novih rešitev potreben tudi čas. Včasih se kot koristne izkažejo začasne ureditve, da se javnost z novimi rešitvami seznaní in se morda nanje tudi navadi. Začasne ureditve v prostoru so odlično orodje za preverjanje rešitev, vendar morajo trajati ravno prav dolgo (leto dni je pogosto preveč, mesec dni pa po izkušnjah običajno premalo).

Skozi participacijo se ustvarjajo nove rešitve, pri procesih pa pridobijo vsi vpleteni: tudi stroka. Porajajo se nove ideje, nova znanja, krepijo se veščine. Participacija je koristna tako za stroko kot za prebivalce, kljub temu, da izkušnje kažejo, da v Sloveniji manjka navajenost na sodelovanje in se demokratičnosti očitno še učimo. Pri učenju demokratičnosti v procesih urejanja prostora je bilo izpostavljenih nekaj primerov, tako iz Izole, kjer je OPN obstal zaradi referendumu, kot iz Ljubljane, kjer se je planiranje izvajalo tudi skozi pogajanje. Pri nas še vedno daleč prednjači tradicionalna bivalna kultura – bivanje v enodružinski hiši, ali kot je pojav komentiral dr. Gantar: »Bowling Alone«; Slovenci imamo sicer veliko družabnega življenja, in čeprav je veliko med nami »gasilcev«, je sodelovanja v primarnem okolju zelo malo in se radi umikamo vsak v svojo privatnost.

Participacija je eden od koščkov v mozaiku urejanja prostora, je optimiziranje ideje, ki se na koncu lahko prilagodi. Načrtovati je treba po korakih. Participacija ni zgolj formalni postopek v zakonodaji, temveč kompleksen komunikacijski proces, ki temelji na dolgoročni gradnji zaupanja. Ključno sporočilo razprave je, da vključevanje javnosti prinaša boljše, pogosto nepričakovane rešitve, vendar zahteva jasna pravila, interdisciplinarnost in ustrezno ovrednotenje.

Na koncu lahko sklenemo z mislijo dr. Gantarja, da v participaciji čudežnih formul ni, rezultat na koncu tudi ni nujno zagotovljen, saj gre pri tem za tehtanje interesa med udeleženci ali celo za preobrazbo interesov.

RAZPRAVA – IZBOR MISLI

V razpravi smo udeležene pozvali, da naj svoje misli oblikujejo glede na tri izpostavljene vidike: kakšni so problemi (označeno z rdečo), katere so možne rešitve (označeno z zeleno) in kakšna je vloga ZAPS pri tem (označeno z modro). Nekaj od izrečenih misli, kaj so problemi, kaj so možne rešitve in kaj lahko naredi pri tem ZAPS.

PROBLEMI			REŠITVE			VLOGA ZAPS	
Kakšni so problemi?			Kakšne so možne rešitve?			Kakšna je lahko vloga ZAPS?	
participacija v času pobude DPN (zgodnje faze) je konstruktivna, a večina ne razume vsebine	Zakon predpisuje formalne postopke, a MNVP premalo zaveda pomena participacije		v zgodnji fazi je še možno sodelovanje	participativni proračun je dobra praksa	posveti na večih političnih nivojih	Ozaveščanje javnosti še pred pričetkom načrtovanja (npr. Jane's walk)	
ni nekoga, ki bi povedal kaj točno je javni interes	ko pridemo z osnutkom, je javnost že razburjena		Savinjska dolina - po začetku javne razgrnitve uvedli tehnično pisarno	mestna konferenca - ljudem ki so prijaviteli projekte v participativnem proračunu razložimo zakaj se kaj ne da izvesti	iskati kreativne načine kako pristopiti do prebivalcev	definirati strokovnjaka za vključevanje javnosti	
Ni dovolj če se projekt ustavi zgolj na enem nivoju	včasih so lahko tudi zgodnje faze vključevanja problematične, ker se ljudje vnaprej razburijo		ključno je zaupanje, ki se gradi na dolgi rok, ena delavnica ni dovolj	participacije ne more izvajati samo arhitekt, pomembna je multidisciplinarnost.	participacija se mora končati na ravni projektne naloge	kako v sistem javnih naročil vključiti participacijo	sodelovanje javnosti pri natečajih
ne znamo se soočiti s civilnimi iniciativami	ne komuniciramo razvojnih strategij		participacije se učimo na majhnih projektih	vključevanje drugih strok, paziti pri pripravi razpisov, sicer se prijavijo samo arhitekti	zaupanje si pridobi tisti, ki gre na teren kjer sprašuje ljudi in obenem načrtuje	participacijo vključiti v SPU	
uradniki so v enakem primežu kot prostorski načrtovalci, formalni postopki nas spravljajo v pat položaj	prostorski načrtovalci ne more biti temelj zaupanja, temveč je to oseba na občini, prepričana, z integriteto		pomembno iskanje skupnih ciljev prostorskega urejanja	način participacije se razlikuje glede na različne PA	prostorsko planiranje se ne konča vedno dobro, na to je treba računati	na zборе povabiti čim širši krog ljudi	vesti tečaje demokracije
stiska je posledica tega, kakšen imamo načeln odnos do vključevanja	moramo vedeti na kateri ravni poteka in zakaj		načrtovanje vključevanja je svoj projekt	pomembno zgodnje prepoznavanje potreb in opazovanje uporabnikov	fakulteta bi se morala imenovati fakulteta za arhitekturo in urbanizem	mestna uprava bi morala dobiti poduk v participaciji	"mladi zaps" = vključiti mlade (študente ali freš iz faksa) različnih prostorskih strokov v strukture, procese
upor ljudi je zgrajen na osnovi rušenja predstav o prostoru, v katerem živijo	v blokovskih soseskah je več sodelovanja pri posvetih o prostorskem načrtovanju		potrebna je politična volja za dialog	pomembna je komunikacija z neformalnimi ustvarjalci javnega mnenja	ko izbiramo med variantami, izbiramo najmanj slabo rešitev	Prenova procesa natečajev, predvsem kako, kdaj, kje, s kom vpeljati vključevanje	
kdor nekaj ve o problemu, misli da ve vse o problemu	niso vsi župani naklonjeni participaciji		komunicirati kako in kaj bomo gradili, predvsem pa zakaj	participacijo je treba načrtovati po korakih, sploh na začetku	pri pogajanjih se je treba živeti v vlogo drugega		
"dajte vključiti ljudi, da bo šlo to skozi"	vključevanje javnosti je težko naročiti, težko določiti vsebino in trajanje		če v prostoru delaš na dolgi rok, pridobiš zaupanje, takšno osebo mora vzgojiti inštitucija	vnaprej predvideti težave in frustracije občanov	"mi smo prevajalci", vse vsebine morajo biti prevedene v jezik, ki ga razume vsak		
manjkajo nam mehanizmi sodelovanja pri prostorskem urejanju	slovenci nismo vajeni dogovarjati se o prostoru, velja tudi za večstanovanjske stavbe		pravo svobodno nepristransko komuniciranje, govoriti razumljivo in iskreno ter obenem poslušati	kadar so na voljo različice, je lažje komunicirati	ljudje potrebujejo čas da ugotovijo kako nekaj funkcionira, pomemben je "live test"		
hudo pomanjkanje urbanistov	demokracija ni dovolj		interes javnosti se izoblikuje skozi interakcijo	participacija je komunikacijski proces	javnost ima večinoma različna mnenja, določiti bolj in manj pomembna		
kot skupnost nismo pripravljeni na demokracijo, ker se ne znamo se obnašati v konfliktnih situacijah	glede se predvsem na to, ali je moja parcela prizadeta		javni interes je vedno usmerjen v zadovoljevanje skupnih potreb, kar je treba vedno poudariti	sestaviti je treba notranji in zunanji krog deležnikov	s participacijo prihajamo do rešitev, do katerih sicer lahko ne bi		
premožni ljudje se manj udeležujejo postopkov v skupnosti	bolj ko se poudarja zasebna lastnina, manj so ljudje pripravljeni sodelovati	če ljudje ne dobijo odgovorov na svoje predloge, se ne bodo več udeleževali	z metodami participacije dobimo nekaj nazaj	določiti kaj je in kaj ni predmet participacije	kako v proces pripeljati "unusual suspects", te osebe so najpomembnejše		

KAKO NAPREJ

Zbor je nakazal nekaj smeri, v katerih ZAPS lahko naredi še več na temo participacije:

- Izmenjava izkušenj: ZAPS naj organizira periodične (npr. letne) pogovore strokovnjakov (Zbor ZAPS), kjer si izmenjujejo mnenja in izkušnje glede participacije.
- Boljše projektne naloge in vrednotenje: Storitev participacije mora biti del projektne naloge. Trenutno jo je težko stroškovno in časovno oceniti, vendar bi morala ZAPS aktivno podpirati visok nivo teh nalog, podobno kot pri natečajih.
- Interdisciplinarno sodelovanje: z drugimi strokami, ki se povezujejo v procesih participacije.
- Izobraževanje: strokovnjakov ZAPS na temo participacije v okviru stalnega poklicnega usposabljanja (SPU).
- Tehnični jezik: Stroka se ne sme zatekati v strokovni / tehnični jezik, da bi z njim prikrila specifične interese. Iskrenost o tem, kaj stroka ve in česa ne ve, je ključna. Strokovnjaki ZAPS velikokrat nastopajo kot »prevajalci« strokovnih rešitev; strokovni jezik je treba znati približati ljudem.
- Decentralizacija ZAPS: podobne dogodke organizirati tudi drugod po regijah.
- Okrepiti kader (npr. na občinah) in znanja (na fakultetah) prostorskih načrtovalcev in urbanistov, ki bodo opolnomočeni vstopali v procese participacije.

Ključni zaključki razprave:

- Vključevanje javnosti tudi skozi neformalne dogodke in aktivnosti urejanja prostora.
- Zakonodaja: Preprosto dodajanje zahtev v zakone brez vsebinske podpore je ocenjeno kot slaba praksa.
- Imeti realna pričakovanja:
  - o Participacija ne sme biti prepuščena naključju. V proces morajo biti vključeni različni profili. Uspeh participacije je odvisen od načina, kako pristopimo k ljudem.
  - o Participacija temelji na zaupanju. Zaupanje je osrednji steber uspešnega načrtovanja, vendar se ne zgradi čez noč.
  - o Storitev participacije mora biti del projektne naloge.
  - o Javni interes: Ta ni vnaprej podana kategorija, temveč rezultat procesa načrtovanja. Izoblikuje se skozi dialog in usklajevanje.
  - o Časovni okvir umeščanja v prostor: Veliki infrastrukturni projekti v tujini trajajo tudi 15 let (Heatrow že 40 let); pri nas je problematično pričakovanje hitrih rešitev ob hkratnem pomanjkanju kulture dialoga
  - o Enotnost mnenj: Napačno je pričakovati, da bo mnenje javnosti enotno. Naloga v procesu participacije je pretehtati različna mnenja in najti konsenz.
  - o Participacija je nujna nadgradnja tehničnega umeščanja v prostor. Če je vodena s pravili, načrtom in iskrenostjo, ne zmanjšuje učinkovitosti znanja, temveč ga plemeniti z dejanskimi potrebami uporabnikov, ki so v končni fazi naročniki prostora.